

Tarih: 03/03/1980

Hacettepe Üniversitesi Tıp. Fakültesi Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Mehmet Haberal'ın ölmüş kimselerden alınacak organ ve dokuların, tedavileri ancak bu yoldan yapılabilecek hastalara nakli konusunda, Başkanlık Makamından havale olunan dilekçesi Kurulumuzca incelendi.

Yapılan müzakere sonunda :

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde, organ ve doku nakli konusunda sarih bir hüküm bulunmamaktadır. İlk müçtehit ve fakihler de, kendi devirlerinde böyle bir mesele söz konusu olmadığı için, bu ameliyenin hükmünü geniş şekilde açıklamamışlardır. Ancak dinimizde, Kitap ve Sünnet'in delaletlerinden çıkarılmış umumî hükümler ve kaideler de vardır. Kitap ve Sünnet'te açık hükmü bulunmayan ve her devirde karşılaşılan yeni yeni meselelerin hükümleri, İslâm fakihleri tarafından bu umumî kaideler ile hükmü bilinen benzer meselelere kıyas edilerek çıkarılmış, hiçbir mesele cevapsız bırakılmamıştır. Organ ve doku nakli konusunda hükmünü tayinde de aynı yola baş vurulması uygun olacaktır.

Bilindiği üzere, insan mükerrem bir varlıktır. Mahlukatı içinde Allah onu mümtaz kılmıştır. Bu itibarla normal durumlarda ölü ve diri kimselerden alınan parça ve organlardan faydalanılması, insanın hürmet ve kerametine aykırı görüldüğünden, İslam fakihlerince caiz görülmemiştir. Ancak, zaruret durumunda, zaruretin mahiyet ve miktarına göre bu hüküm değişmektedir.

Nitekim dinimiz, bir kısım fiil ve davranışları yasak kılmış, Kitap ve Sünnet bunları tespit etmiştir. Sözelimi murdar hayvan (meyte), kan, domuz eti, şarap... vb. şeylerin yenilip içilmesi, alınıp satılması, ilaç olarak kullanılması haram kılınmıştır. Ancak zaruret halinde bunlardan zaruret miktarında (ölmeyecek kadar) yenilip içilmesinin (el-Bakara, 173; el-Maide, 3; el-En'am, 119) meşru olduğu beyan buyrulmuştur.

Söz konusu ayet-i celilelerden, İslâm fakihleri, zaruretlerin bir ölçüde dinen yasaklanmış şeyleri mübah kıldığı ve zaruret halinde sadece ayet-i kerimelerde beyan edilen yasakların değil, zaruret halinin giderilmesi için yapılması zorunlu ve başka bir çare olmayan bütün yasakların zaruret miktarınca işlenmesinin caiz ve mübah olduğu sonucuna varmışlardır.

O halde, ölmüş kimselerden tedavi maksadıyla organ ve doku alma ve bunları hasta veya yaralı kimselere nakletme konusunda bir hükme ulaşabilmek için;

Zarurete binaen, cesedin kesilmesi, organ ve dokularından bir kısmının alınmasının caiz olup olmadığı,

Hastalığın tedavisinin zaruret sayılıp sayılmayacağı (Haram ile tedavinin hükmü)

Organ ve doku nakli caiz ise hangi şartlarla caiz olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

İslam fakihleri, karnında canlı halde bulunan çocuğun kurtarılması için ölü annenin karnının yarılmasına,

Başka yoldan tedavileri mümkün olmayan kimselerin kırılmış kemiklerinin yerine, başka kemiklerin nakline,

Bilinmeyen hastalıkların öğrenilmesi ve hayatta bulunmaları sebebiyle ölümlere nisbetle daha çok şayan-ı ihtiram olan hastaların tedavilerinin sağlanabilmesi için, yakınlarının rızası alınmak suretiyle, ölümler üzerinde otopsi yapılmasının caiz olacağına,

Fetva vermişler, canlı bir kimseyi kurtarmak için, ölünün bir parçasını itlaf etmeyi caiz görmüşlerdir. Nitekim, Müşavere ve Dini Eserleri İnceleme Kurulu'nun 16.4.1952 tarih ve 211 sayılı kararında, özetle;

"...âmmenin menfaat ve maslahatı göz önünde tutularak, bilinmeyen bir hastalığın bilinir hale gelmesi, hastalığın bilinmemesinden doğacak âmme zararının önlenmesi, hayatta bulunmaları sebebiyle daha şayan-ı ihtiram olan hastaların tedavilerinin sağlanması gibi maslahat ve şer'î hikmetlerin husule gelmesini temin için, yakınlarının rızası alınarak, ölümler üzerinde otopsi yapmanın caiz olacağı ve bu gibi sebepler dolayısıyla ölüye gösterilmesi gereken hürmet ve tekrimin zevaline katlanmanın, İslamî hükümlerin bir gereği olduğu..." ifade olunmuştur.

İslam fakihleri, açlık ve susuzluk gibi, hastalığı da haramı mübah kılan bir zaruret saymışlar, başka yoldan tedavileri mümkün olmayan hastaların haram ilaç ve maddelerle tedavilerini caiz görmüşlerdir. Günümüzde kan, doku ve organ nakli ve tedavi yolları arasına girmiş bulunmaktadır. O halde, hayatı veya hayatî bir uzvu kurtarmak için başka çare olmadığında, kan, doku ve organ nakli yolu ile de bazı şartlara uyularak, tedavinin caiz olması gerekir. Nitekim, Müşavere ve Dinî Eserleri İnceleme Kurulunun 25.10.1960 tarih ve 492 sayılı kararında, "tedavileri için kan nakline zaruret bulunan hasta ve yaralılara başka kimselerden kan naklinin; başka kimselerden alınacak parçaların takılmasıyla görmeleri mümkün olduğu takdirde; hayatında buna izin vermiş olan kimselerin, ölümlerinden sonra gözlerinden alınacak parçaların bu durumdaki kimselere takılmalarının caiz olacağı..." beyan edilmiştir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 19.01.1968 gün ve 3 sayılı gerekçeli kararında ise "yalnız hayatı kurtarmak için değil, bir organı tedavi etmek, hastalığın tedavisini çabuklaştırmak için de kan naklinin caiz olduğu, tıbbi ve hukuki kaidelere riayet edilmek şartıyla kalp naklinin de caiz olacağı..." ifade olunmuştur.

Yurdumuz dışında, çeşitli İslâm Ülkelerinin yetkili kişilerince de aynı yolda fetvalar verildiği bilinmektedir.

Kurulumuzca da aşağıdaki şartlara uyularak yapılacak organ ve doku naklinin caiz olacağı sonucuna varılmıştır.

Zaruret halinin bulunması, yani hastanın hayatını veya hayatî bir uzvunu kurtarmak için, bundan başka çaresi olmadığı, meslekî ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen bir tabip tarafından tespit edilmesi,

Hastalığın bu yoldan tedavi edilebileceğine tabibin zann-ı galibinin bulunması,

Organ veya dokusu alınan kişinin, bu işlemin yapıldığı esnada ölmüş olması,

Toplumun huzur ve düzeninin bozulmaması bakımından organ veya dokusu alınacak kişinin sağlığında (ölmeden önce) buna izin vermiş olması veya hayatta iken aksine bir beyanı

olmamak şartıyla, yakınlarının rızasının sağlanması,

Alınacak organ veya doku karşılığında hiçbir şekilde ücret alınmaması,

Tedavisi yapılacak hastanın da kendisine yapılacak bu nakle razı olması gerekir.

el-İsra Suresi , 70; et-Tin Suresi, 4

el-Hidaye, el-İnaye ve Feth'ül-Kadir 1/65; Fethu babi'l-İnaye, 1/126; Fetevey-ı Hindiye, 2/390

Cessas, Ahkamü'l-Kur'an, 1/156; İbnü'l-Arabi, Ahkamü'l-Kur'an, 1/55; Kurtubi, 2/232 ve 7/73; İbn Hazm, el-Muhalla, 7/426

Fetevey-ı Hindiye, 2/296; el-Va'yü'l-İslami, Sayı 137, Yıl 1396, Kuveyt; Istılahat-ı Fıkhiye, 3/157

Fetevey-ı Hindiye 2/390

Din İşleri Yüksek Kurulu